

Diagnosi del Pla de drets humans de Catalunya
Dret a la veritat, a la justícia, a la reparació i a les garanties
de no repetició

Jordi Palou-Loverdos

Índex

1. Formulació del dret: abast, contingut i límits	2
1.1 Abast del dret	2
1.2. Contingut del dret	3
1.2.1. Veritat	3
1.2.2. Justícia	4
1.2.3. Reparació	5
1.2.4. Garanties de no repetició	5
1.3. Límits del dret	6
2. Reconeixement jurídic del dret	7
2.1. Reconeixement jurídic internacional del dret i anàlisi de dret comparat	8
2.2. Reconeixement jurídic intern del dret	12
3. Identificació de les entitats, col·lectius o moviments socials que han treballat i treballen sobre aquest dret a Catalunya	14
4. Estat actual del reconeixement i de la implementació d'aquest dret a Catalunya	16
4.1. Context per a l'aplicació del dret	16
4.2. Elements de compliment efectiu del dret a Catalunya	17
4.3. Mancances detectades/graus d'incompliment	21
5. Mesures proposades per tal d'assolir l'efectivitat del dret i recomanacions per tal de fer un seguiment sobre l'acompliment de les mesures proposades	23

Objecte de l'informe temàtic: *Dret a la veritat, a la justícia, a la reparació i a les garanties de no repetició*

És objecte d'aquest Informe temàtic la realització d'una anàlisi sistemàtica sobre la vigència i aplicabilitat del ***Dret a la veritat, a la justícia, a la reparació i a les garanties de no repetició***, en especial a Catalunya. Com a desplegament específic d'aquest dret s'analitzarà el dret que ostenta tota persona a que les autoritats públiques obrin una investigació i identifiquin i sancionin els culpables en supòsits de violacions de drets humans, de manera que es permeti a les víctimes i als seus familiars la recerca i l'aclariment de la veritat sobre els fets ocorreguts i es faciliti la reparació corresponent. Com es veurà, les diverses manifestacions d'aquest dret s'han formulat de forma contemporània com un dret a la memòria democràtica en relació als abusos del passat.

1. Formulació del dret: abast, contingut i límits

1.1. Abast del dret

El ***Dret a la veritat, a la justícia, a la reparació i a les garanties de no repetició*** es concep com un dret de naturalesa complexa de configuració relativament recent: tot i que sorgeix a partir de drets humans establerts i reconeguts per instruments de caràcter universals i regionals de meitats del segle XX, com ara el dret a la justícia i a la reparació, el seu **abast** s'ha anat ampliant a partir dels anys setanta i vuitanta del segle passat, tot incloent diversos mecanismes jurisdiccionals i no jurisdiccionals que pretenen donar resposta a situacions d'abusos sistemàtics de violacions de drets humans del passat en diversos països.

L'incommensurable tragèdia que va suposar els conflictes bèl·lics coneguts com la Primera Guerra Mundial i la Segona Guerra Mundial, amb milions d'essers humans morts o ferits a causa de la violència armada, causant gravíssimes pèrdues humanes i materials, van portar a una aproximació progressiva a respostes globals, internacionals, nacionals i locals per evitar, en la mesura del possible, que aquests fets es tornessin a repetir. Així, la creació, en primer terme, de la Societat de Nacions i, més tard, de l'Organització de les Nacions Unides, en són un clar exemple. Tractats internacionals, justícia internacional, justícia universal, tribunals internacionals, mixtes i/o nacionals, iniciatives polítiques internacionals i/o nacionals, legislacions penals, civils i/o administratives, iniciatives institucionals i de la societat civil internacional i nacional, entre d'altres, han anat configurant de forma progressiva el ***Dret a la veritat, a la justícia, a la reparació i a les garanties de no repetició***.

En les seves primeres formulacions aquest dret es relacionava amb les respostes i els mecanismes estatals generats per superar les violacions de drets humans sistemàtiques i generalitzades en **contextos de dictadura o règims autoritaris**. El seu objectiu principal consistia en facilitar mecanismes per transitar de la dictadura a la democràcia amb prou garanties que servissin al desenvolupament i consolidació d'aquesta última. Així, aquests mecanismes sorgien per donar resposta satisfactòria i transformadora respecte de violacions de drets humans causades per estructures estatals en contextos de violència

institucionalitzada i generalitzada, essent les víctimes principals persones i col·lectius de l'anomenada societat civil, a més del propi sistema polític. Més endavant la formulació d'aquest dret es va anar ampliant progressivament a situacions de **conflictes bèl·lics**, on els actors causants de violacions de drets humans no eren únicament estatals sinó també incloïen actors no estatals diversos: progressivament es va anar acceptant que l'Estat i els seus òrgans no eren els únics actors que podien provocar violacions de drets humans. Finalment, en les darreres dècades, s'ha obert una reflexió sobre la irrupció de grups o estructures transnacionals i nacionals violentes no estatals causants de violacions sistemàtiques de drets humans, incloent grups terroristes o grans empreses multinacionals en contextos de règims autoritaris i/o conflictes bèl·lics i, fins i tot, en contextos suposadament democràtics.

1.2. Contingut del dret

En la formulació del ***Dret a la veritat, a la justícia, a la reparació i a les garanties de no repetició*** es consideren de forma especial els quatre eixos que el componen, que provenen de fonts diverses. Podem considerar una aproximació omnicomprensiva al contingut del dret aquella que es recollida en l'Informe del Secretari General de l'Organització de les Nacions Unides S/2004/616 considerant així que aquest dret es concep com “... *varietat de processos i mecanismes associats amb els intents d'una societat per resoldre els problemes derivats d'un passat d'abusos a gran escala, a fi que els responsables retin comptes dels seus actes, servir a la justícia i aconseguir la reconciliació ...*”, mencionant explícitament alguns mecanismes cabdals que han de fer possible el compliment i la realització d'aquest dret, com ara, la recerca de la veritat, la justícia penal, les indemnitzacions, la reforma institucional, la investigació d'antecedents orientat a processos de destitució de personal involucrat en violacions sistemàtiques de drets humans, entre d'altres. Així podem descriure breument cada un dels quatre eixos principals d'aquest dret com segueix:

1.2.1. Veritat

Podem dir que el dret a la veritat comprèn alhora unes dimensions individuals i col·lectives, que han de ser considerades de forma complementària. En la seva dimensió individual es pretén que les víctimes puguin conèixer amb transparència els detalls sobre els fets que van patir, puguin conèixer la identitat de les persones que van participar en fets lesius de drets humans així com les circumstàncies per les quals van ocórrer els fets. En casos específics de desaparició d'una persona o de mort violenta es refereix a la possibilitat de conèixer la sort que va patir la víctima directa (normalment per part dels seus familiars o per part de les persones unides a ella per relacions d'afectivitat) i conèixer les circumstàncies de la seva mort i la seva localització (o la localització de les restes humanes). Així mateix aquest dret també inclou la possibilitat d'accedir a la informació judicial referent als processos que se segueixin en contra dels que puguin ser considerats responsables dels fets.

En la seva dimensió col·lectiva es fa referència al dret de poder conèixer els esdeveniments, circumstàncies i motius que van portar als perpetradors a cometre violacions sistemàtiques de drets humans mitjançant crims i accions violentes lesives de drets individuals i col·lectius. A nivell col·lectiu i de la societat aquesta cerca de la veritat ha de permetre un relat majoritàriament compartit sobre els fets del passat i la possibilitat de la construcció d'una

memòria col·lectiva. Aquest coneixement i accés a veritats ocultes i ocultades hauria de facilitar l'adopció de mesures de garantia perquè aquests fets no es tornessin a repetir.

Formulat d'aquesta forma aquest dret es relaciona amb el deure de l'Estat de protegir i garantir els drets humans en el temps present i, en especial, en els temps en que s'exerceix el dret a la veritat, així com el deure de l'Estat a realitzar investigacions efectives i eficaces de les violacions de drets humans, infraccions de dret internacional humanitari, crims nacionals i internacionals, com es veurà en el següent apartat.

1.2.2. Justícia

El dret a la justícia i a la tutela judicial efectiva té un ampli reconeixement normatiu internacional i nacional, com es veurà, i es centra en l'accés als processos de justícia formal i informal que tenen com a fi la investigació i enjudiciament de les persones que apareguin com a responsables de violacions de drets humans, d'infraccions de dret internacional humanitari i/o crims nacionals i internacionals. Es comprèn doncs com el dret a un procés amb totes les garanties processals i penals tant pels investigats com per les víctimes directes i els seus familiars, incloent el dret a la defensa i el dret al recurs o revisió i a que es complexin les resolucions judicials adoptades. Tot i així hi ha diferents models de justícia i de donar satisfacció filosòficament i metodològica a aquest dret: de forma progressiva s'ha transitat des d'una concepció exclusivament retributiva de la justícia, centrada bàsicament en el càstig als culpables de fets criminals provats fins a una concepció de justícia restaurativa que, sense defugir les responsabilitats penals i les seves conseqüències sancionadores, es centre en aspectes reparadors a l'individu i la comunitat que han resultat malmeses en les relacions socials, polítiques, econòmiques i d'altres.

Aquest dret inclou una gran varietat de continguts que es conformen principalment en el compliment dels deures per part dels Estats en obligacions establertes en normativa i tractats internacionals i nacionals i que es poden sintetitzar en les següents: portar a terme investigacions diligents, promptes, independents, completes i imparcials sobre els fets lesius; prendre les mesures que corresponguin perquè es garanteixi un judici i una sanció adequada i proporcional a les violacions de drets humans, infraccions de dret internacional humanitari i/o crims perpetrats; garantir el dret de les víctimes d'accés i participació en els processos judicials, el dret a la protecció de testimonis i víctimes, a l'adopció de mesures de justícia nacional i jurisdicció universal; establiment de legislacions i processos que permetin la reparació adequada a les víctimes i a les seves comunitats (com es veurà més endavant); evitar l'adopció de mesures d'amnistia respecte de violacions de drets humans i de crims nacionals i internacionals a gran escala; no adoptar ni facilitar l'adopció a nivell nacional i/o internacional de mesures d'asil respecte de responsables de greus violacions de drets humans o crims internacionals; assegurar i garantir mesures eficaces contra la impunitat i en favor de la imprescriptibilitat respecte de greus crims nacionals i internacionals.

Així concebut, aquest dret es relaciona de forma directa amb l'obligació de l'Estat en promoure i garantir investigacions efectives i eficaces de les violacions manifestes de drets humans, infraccions de dret internacional humanitari i greus crims nacionals i internacionals.

1.2.3. Reparació

El dret a la reparació consisteix en el dret que totes les víctimes directes de violacions de drets humans, de dret internacional humanitari i de greus crims internacionals i nacionals siguin rescabaldades material i moralment. Inclou el dret a la reparació i indemnització de danys i perjudicis materials i morals (incloent les despeses mèdiques, psicològiques, de medicaments, i assistència jurídica i/o social), així com la restitució dels bens (quan és possible) i/o el restabliment de la situació de la víctima individual o col·lectiva a la situació anàloga en la que es van produir els fets, així com l'adopció de les mesures institucionals i estructurals que garanteixin que aquests fets no es tornaran a produir, com es veurà en el següent apartat. Inclou també les mesures de reparació col·lectiva o de mesures de reparació simbòlica, de satisfacció, memòria col·lectiva i dignificació col·lectiva de les víctimes per part de les institucions públiques nacionals, regionals i/o locals, conjuntament amb les víctimes i amb les entitats que contemplen com a seva missió la preservació i respecte a la memòria col·lectiva (a títol d'exemple, algunes mesures de reparació simbòlica inclouen, la exhumació de restes humanes, la seva identificació i, en la mesura del possible, la inhumació digna segons els costums culturals o de creences; la cerca d'identificació d'infants i joves segrestats o "nens robats", declaracions oficials, actes oficials institucionals o resolucions judicials restablidores de la dignitat i els drets de les víctimes i els seus familiars i persones amb relacions anàlogues d'afectivitat; disculpes públiques davant el reconeixement institucional del mal causat i acceptació de responsabilitats; la verificació dels fets denunciats i la investigació de la veritat respecte de fets ocults o deliberadament ocultats i la publicitat de les resolucions judicials fruit de les investigacions realitzades, amb aplicació de responsabilitats penals i administratives, incloent les decisions polítiques i/o jurídiques de remoció de càrrecs públics a qualsevol nivell de l'estructura de l'Estat i les administracions públiques nacionals, regionals i/o locals; l'exposició, coneixement i difusió pública dels drets humans afectats, a través de memorials, homenatges a les víctimes, commemoracions i altres mesures per a la reparació individual i col·lectiva.

Aquesta reparació ha de ser prompta, eficaç, diligent, efectiva, adequada i proporcionada al dany causat. Es fa referència aquí a danys individuals i/o col·lectius que comprenen lesions físiques i/o psíquiques, causants de sofriment físic, emocional i/o moral (incloent la rehabilitació per seqüeles físiques o psicològiques), danys materials i/o pèrdues econòmiques, i/o accions i omissions que menystenen dels drets i la dignitat de les persones, els col·lectius i les institucions.

1.2.4. Garanties de no repetició

El dret a les garanties a la no repetició contempla les mesures a adoptar per l'Estat per assegurar que els actes de violència directa, estructural i/o cultural desplegadas en el passat, i identificats mitjançant les tres eixos anteriorment tractats, no es tornaran a reproduir contra ningú en el present ni en el futur. Es constitueixen així com a modificacions estructurals que han de permetre esvair els riscos de reiteració delictiva, acció lesiva a gran escala o de violació sistemàtica de drets humans, així com establir noves estructures i noves bases que permetin la prevenció de violacions de drets humans i de la violència, perquè les víctimes, els seus descendents i les noves generacions puguin tenir la seguretat que els abusos del passat no es tornaran a repetir.

Aquestes mesures consisteixen bàsicament en la transformació profunda de les Forces Armades, la Policia, i altres agents de seguretat pública i/o privada d'acord amb la normativa i els estàndards internacionals, així com el control efectiu polític i civil, sobre aquestes forces militars, policials i de seguretat; la transformació profunda del Poder Judicial, dels tribunals i organismes sancionadors administratius, assegurant la seva independència i el respecte per l'Estat de Dret i l'efectiva separació de poders, d'acord amb la normativa i els estàndards internacionals; la remoció de funcionaris militars, policials, civils, institucionals, judicials i administratius i d'altres en el cas que hagin tingut vinculació directa i/o indirecta amb la violació de drets humans, crims internacionals o nacionals o altres actuacions lesives individuals i/o col·lectives; l'adequació de la normativa interna, tant en la seva dimensió formal com material, de la normativa internacional i tractats internacionals universals i regionals de protecció de drets humans en sentit ampli, així com l'adaptació de les estructures públiques que han de preveure la seva aplicació efectiva pràctica; la formació preceptiva dels membres de les Forces Armades, Policia, Judicatura i d'altres funcionaris i servidors públics en drets humans, dret internacional humanitari, prevenció i resolució pacífica de conflictes, no-violència, codis de conducta, normes ètiques i normativa nacional i internacional que recullen estàndards internacionals en respecte de l'estat de Dret i els drets humans universals i regionals; l'educació als mes joves en el coneixement i pensament crític sobre la història i la memòria dels fets del passat, en especial aquells que han estat especialment lesius per a les persones, els col·lectius i les institucions, així com el coneixement i experimentació sobre negociació, mediació, conciliació i altres mecanismes alternatius als processos judicials; l'impuls públic per a la implicació de tots els agents socials públics i privats en el respecte pels drets humans, incloent les empreses multinacionals i nacionals, els sindicats, les corporacions de dret públic, les universitats i escoles, les organitzacions de la societat civil i tercer sector, entre d'altres.

Els quatre eixos anteriorment tractats que conformen el ***Dret a la veritat, a la justícia, a la reparació i a les garanties de no repetició*** s'han identificat tant en l'àmbit de l'Organització de les Nacions Unides com en l'àmbit de l'Acadèmia amb diferents denominacions, essent les més emprades la de Justícia Transicional, Justícia de Transició i, com a part integrant els quatre eixos esmentats, el dret a la Memòria Democràtica (en contraposició a les mesures de veritats oficials esbiaixades o memòries parcials no inclusives, reparacions inequitatives i/o interessades, així com d'altres mesures desplegades per dictadures i/o règims dictatorials sorgits abans, durant o després d'un conflicte bèl·lic o en absència d'aquest).

1.3. Límits del dret

Com és conegut els drets no tenen caràcter absolut i el dret objecte d'aquest informe no n'és una excepció. El ***Dret a la veritat, a la justícia, a la reparació i a les garanties de no repetició*** es configura de forma global i no només s'ha de posar en relació amb la resta dels drets humans sinó, sobre tot, és important la relació interna entre les quatre manifestacions del dret abans estudiades. La limitació de cada un dels drets anomenats es fa palesa un cop es fa una aproximació individualitzada de cada eix: tot i que un dels drets quedi formal i materialment cobert resulta clarament limitat en el seu abast i en els seus efectes si no apareix complementat pels altres tres drets. Així, a títol d'exemple una satisfacció plena i multi-comprensiva del dret a la veritat que hagués permès conèixer tot l'abast de les

violacions de drets humans no resultaria plenament satisfactòria –ni per les víctimes ni per la societat en el seu conjunt- si no anés acompanyada de mesures de justícia que visualitzessin les conseqüències juridico-responsabilitzadores i jurídico-reparadores que es derivessin de la investigació endegada; i, al seu torn, una veritat desvelada sense reparació a les víctimes i sense els canvis estructurals que permetessin pal·liar els riscos de repetició podria resultar altament frustrant, malgrat l'excel·lència en el descobriment de la veritat. O, per la seva banda, una justícia merament retributiva i/o una reparació moral i simbòlica de sol·licitud genèrica de disculpes públiques sense un coneixement acurat de les diverses formes de lesió als bens jurídics protegits, als drets humans objecte d'infracció, mantenint ocultes les circumstàncies de planejament i execució de crims i/o violacions de drets humans no només por resultar altrament contraproduent i mancada de credibilitat, enviant un missatge de banalització dels crims, sinó també oferiria poques garanties que els fets no tornessin a succeir amb protagonistes i temps diferents, amb absència de plantejament re-estructurador d'un sistema repressiu. O, en fi, un plantejament centrat exclusivament en una visió orientada cap el futur, centrada en reformes estructurals parcial o totals, manifesta una gran debilitat si no assumeix la gravetat dels fets del passat i les seves conseqüències, amb un coneixement curós dels fets realment succeïts i l'abast de les violacions de drets humans, complementades amb mesures reparadores satisfactòries per les víctimes i la societat en el seu conjunt.

Com han destacat nombrosos experts aquest dret multidimensional té sentit des d'una aproximació holística interconnectada que ompli de contingut la intervenció que es planteja que, com no pot ser d'altra forma, haurà de comportar decisions polítiques i estratègiques particularitzades després d'analitzar amb profunditat la realitat poblacional, temporal i territorial en la que es vulgui intervenir.

2. Reconeixement jurídic del dret

Aquest dret -amb les diverses dimensions i eixos plantejats- s'ha anat desenvolupant de forma progressiva a partir del segle XX, i especialment a partir de les segona meitat, estant en permanent evolució en les seves formulacions jurídiques a nivell internacional, a nivell nacional, regional així com a partir d'instruments jurídics específics, com la signatura dels Acords de Pau i d'altres instruments regulatoris. A continuació es farà una breu descripció dels instruments jurídics més rellevants amb incidència directa i/o indirecta a Catalunya, identificant en cada cas el dret o eix prioritari objecte de tractament jurídic.

2.1. Reconeixement jurídic internacional del dret i anàlisi de dret comparat

RECONeixEMENT JURÍDIC INTERNACIONAL DEL DRET

Instrument internacional	Dret/ Eix
Declaració Universal de Drets Humans (1948)	Ver / Jus / Rep / GarNoRep
Convenció per a la prevenció del Genocidi (1948)	Ver / Jus
Conveccions de Ginebra 1949 i Protocols addicionals, en particular IV relatiu a la protecció de víctimes dels conflictes armats internacionals i altres disposicions de Dret Internacional Humanitari	Ver / Jus /
Conveni per a la Protecció dels Drets Humans i les Llibertats Fonamentals del Consell d'Europa (1050)	Ver / Jus /
Convenció sobre l'estatut dels Refugiats (1954)	Ver / Jus /
Pacte Internacional de Drets Civils i Polítics (1966)	Ver / Jus / Rep /
Convenció sobre la imprescriptibilitat dels crims de guerra i els crims de lesa humanitat (1970)	Ver / Jus /
Convenció contra la tortura i altres tractes i penes cruels, inhumans o degradants (1987)	Ver / Jus / Rep /
Conveni contra l'eliminació de totes les formes de discriminació contra la dona (1981)	Ver / Jus / Rep /
Conveni sobre els drets dels infants (1990)	Ver / Jus / Rep /
Estatut de la Cort Penal Internacional (1998)	Ver / Jus / Rep /
Convenció Internacional per a la protecció de totes las persones contra les desaparicions forçades (2006)	Ver / Jus / Rep /

Principis i altres documents internacionals de justícia transicional	Dret/ Eix
Principis per a la protecció i promoció dels Drets Humans mitjançant la lluita contra la impunitat. ONU E/CN.4.2005/102/add1 (2005)	Ver / Jus /
Resolució sobre el dret a la veritat del la Comissió de Drets Humans de Nacions Unides. ONU E/CN.4.2005/RES/2005/66 (2005)	Ver /
Informe del Secretari General de Nacions Unides al Consell de Seguretat " <i>L'Estat de dret i la justícia de transició a las societats que pateixen o han patit conflictes</i> ". ONU S/2004/616 (2004).	Ver / Jus / Rep / GarNoRep
Principis i directrius bàsiques sobre el dret de les víctimes de violacions manifestes de les normes internacionals de drets humans i de violacions greus de dret internacional humanitari, a interposar recursos i obtenir reparacions. ONU AG/RES/60/16 DES (2005)	Ver / Jus / Rep / GarNoRep
Informe del Relator Especial sobre la promoció de la veritat, la justícia, la reparació i les garanties de no repetició A/HRC/21/46 (2012)	Ver / Jus / Rep / GarNoRep

Una anàlisi completa i rigorosa de dret comparat de tots els sistemes normatius que, d'una forma o altra, han enfrontat i enfronten jurídicament els abusos massius de drets humans en el passat mereixeria un tractament i un document específic que excedeix l'objecte d'aquest Informe. Es pot fer una aproximació a aquest aspecte que ens porta a la conclusió que cada país i cada situació ha establert les seves pròpies prioritats i equilibri normatiu i de pràctica de justícia transicional en funció dels actors, del període objecte d'intervenció, de les persones i comunitats afectades, dels territoris afectats, del context geopolític i geoestratègic, dels períodes d'aplicació dels diferents mecanismes de la justícia de transició i d'altres variables. Veurem grans contrastos normatius i de prioritització de drets/eixos de justícia de transició. Cal destacar la normativa internacional i nacional centrada en justícia retributiva des d'una perspectiva inclinada a la justícia dels vencedors sobre els vençuts: els Tribunals Internacionals de Nuremberg i Tokio (en els anys quaranta del segle passat), o els Tribunals Penals Internacionals *ad hoc* de Ruanda o l'Ex-Iugoslàvia (en els anys noranta del segle passat), en serien un exemple. Després de la Segona Guerra Mundial a França o Itàlia, com d'altres exemples, no s'ha enfrontat amb equilibri l'aplicació de mecanismes de justícia a responsables i/o col·laboradors de crims internacionals. En molts d'aquest països les normatives i polítiques de memòria i les escasses polítiques en favor de la veritat segueixen essent controvertides i el seu caràcter inclusiu i omnicomprensiu és encara lluny d'assoliment. A Espanya, com després es veurà, un cop acabada la Guerra Civil i durant la dictadura es va aplicar una justícia del vencedor sobre el vençut, amb una intensa i llarga repressió contra els considerats enemics i oponents al règim franquista. El model normatiu transicional espanyol està basat en un model de perdó amnèsic (Llei d'Amnistia de 1977) i en l'oblit com a pràctica normativa i política, amb limitades mesures reparatòries en favor de

les víctimes i limitades modificacions estructurals de l'exèrcit com a mecanisme de no repetició. A Xile o El Salvador, o d'altres països llatinoamericans afectats per la coneguda "Operación Condor", després de la realització de diverses iniciatives d'investigació de violacions massives de drets humans del passat, de Comissions de Veritat amb algunes mesures reparadores per les víctimes i de combinació d'amnisties i procediments de justícia formal (en alguns casos complementats amb processos de justícia universal) es va optar per models de perdó compensatori. En el Cas de Sudàfrica es va optar per un model centrat en l'establiment d'una Comissió de la Veritat amb efectes de perdó que eximí de responsabilitats de forma individualitzada en cas de confessions totals de crims, així com la reparació per algunes víctimes. En d'altres casos s'ha prioritzat l'eix de la justícia a partir de Tribunals Híbrids, com la Cort Especial per Sierra Leona o la Cort de Crims de Guerra i Ètnics de Kosovo, o, en el seu cas, per Corts Domèstiques Internacionalitzades com Timor Oriental, Cambodja o la Cambra Especial per crims a la Cort Estatal de Bòsnia i Hercegovina. En ocasions extraordinàries s'ha dotat de virtualitat i efectes judicials a una Comissió de la Veritat: és l'exemple de la Comissió de la Veritat i Reconciliació del Canadà de 2009. Però en la majoria d'ocasions les Comissions de la Veritat no es constitueixen com instruments d'investigació judicial i són complementàries de la justícia penal: en ocasions s'ha optat per la creació de Comissions de la Veritat a partir de decisions del Poder Executiu, com és el cas de la major part de les Comissions de la Veritat de Llatinoamèrica, Marroc, Tunis o Timor Oriental (en aquest cas amb suport de Nacions Unides); en d'altres ocasions la creació d'aquestes Comissions parteix del Poder Legislatiu, com és el cas de la majoria de les Comissions de la Veritat africanes, incloent la de Sudàfrica. En ocasions, però, la iniciativa per satisfer el dret a la veritat de les víctimes prové d'organitzacions de la societat civil realitzant-se activitats investigadores no jurisdiccionals en paral·lel o per defecte d'iniciativa institucional: per posar només alguns exemples, a Guatemala l'oficina de drets humans de l'Arquebisbat va emprendre el Projecte Interdiocesà de Recuperació de la Memòria Històrica (REHMI), treballs per documentar dècades d'abusos i matances, culminant amb l'informe "Guatemala Nunca Más"; amb propòsits anàlegs el Servei de Pau i Justícia d'Uruguai va elaborar l'Informe "Uruguay, Nunca Más"; a Brasil, hi ha hagut una combinació d'iniciatives "from de bottom up" que han portat a iniciatives institucionals: des de la iniciativa de la societat civil que va culminar amb l'informe sobre les tortures practicades pel règim militar durant 15 anys "Informe Nunca Mais", combinat amb Comitès Regionals i locals de Universitats, organitzacions socials i Estats de la Federació que van endegar les seves pròpies comissions d'investigació o centrades en esbrinar la veritat, fins culminar amb la creació l'any 2012 de la "Comissao Nacional da Verdade", que té per objecte la investigació de la violació de drets humans des de 1946 a 1988. Pel que fa al dret de reparació a les víctimes i la realització del dret a la memòria hi ha també diversos models implementats: des de normatives legislatives o administratives de reconeixement limitat de reparació, com és el cas d'Espanya, passant per la creació d'organismes específics, com la creació de la *Dirección General de Verdad, Justicia y Reparación* com a òrgan depenent de la Defensoria del Poble del Paraguai, passant per Comissions de la Veritat que inclouen el dret a la reparació en la seva denominació i missió, fins la més recent creació del *Sistema Integral de Verdad, Justicia, Reparación y Garantías de no Repetición* (SIVJRN), que integra com un sistema complex els diversos eixos de treball analitzats en aquest Informe, com ara la *Comisión para el Esclarecimiento de la Verdad, la Convivencia y la No Repetición; la Unidad para la Búsqueda de Personas dadas por Desaparecidas en el*

contexto y en razón del conflicto armado; la Jurisdicción Especial para la Paz; y las medidas de reparación integral, tot això sorgit de l'Acord de Pau de Colòmbia de 24 de novembre de 2016 (referendat pel Parlament colombià), per donar resposta a la violació sistemàtica de drets humans de més de cinc dècades en aquest país (tot i que hi ha grups armats que no han subscrit aquest acord de pau).

Per finalitzar, es pot extreure i sintetitzar alguns dels mecanismes utilitzats per diversos sistemes nacionals, regionals, locals i/o internacionals en cada un dels drets o eixos de veritat, justícia, reparació i garanties de no repetició:

Mecanismes utilitzats en dret comparat	Dret/ Eix
Comissions històriques, comissions oficials o semi-oficials, parlamentàries, decidides pel poder executiu o d'altres per l'esclariment de circumstàncies històriques de violacions de drets humans, Audiències Públiques i/o Comissions de la Veritat (o Comissions de la Veritat i Reconciliació, o d'altres òrgans independents no jurisdiccionals d'investigació de patrons de violacions de drets humans en un temps determinat). Acords de Pau.	Veritat
Normativa i processos de justícia penal, civil, administrativa, laboral i d'altres ordres; jurisdiccions internacionals, mixtes o híbrides i nacionals, incloent la jurisdicció universal. Normatives limitadores de l'amnistia. Acords de Pau.	Justícia
Comissions de veritat i reparació, oficials o semi-oficials, parlamentàries o d'altres orientades a la reparació a les víctimes, en les seves diverses formes de reparació material i/o simbòlica, incloent la restitució (retorn a la situació anterior), indemnització (de danys, perjudicis i lucre perduts), rehabilitació (atenció mèdica i psicològica, assistència jurídica i social, entre d'altres) i satisfacció (cessació de violacions de drets humans, cerca de persones desaparegudes i exhumació restes humanes, i inhumació digna, disculpes públiques, Audiències Memorials, Institucions públiques i/o privades memorials, commemoracions, memorització material i immaterial, dies nacionals en reconeixement de les víctimes, entre d'altres). Acords de Pau	Reparació
Aprovació de noves constitucions i normativa constitucional. Mesures normatives de naturalesa estructural i/o cultural de reforma institucional de poder legislatiu, executiu i judicial (garanties d'independència judicial). Reformes estructurals i internes de les forces armades i forces de seguretat, sotmeses al control de l'autoritat civil. Separació de funcionaris (militars, de forces de seguretat, jutges, fiscals, professors i mestres i d'altres involucrats en violacions de drets humans a gran escala). Formació continuada en normativa internacional i nacional en drets humans, justícia transicional, així com formació en prevenció i vies de resolució pacífica de conflictes.	Garanties de no repetició

2.2. Reconeixement jurídic intern del dret

De forma anàloga al que s'ha analitzat en l'apartat precedent a continuació es farà una breu descripció dels instruments jurídics interns més rellevants amb incidència directa i/o indirecta a Catalunya, identificant en cada cas el dret o eix prioritari objecte de tractament jurídic. La referència a la Ley (estatal) 46/1977, de 15 de octubre, de Amnistia serà objecte de referència particular més endavant.

RECONEIXEMENT JURÍDIC INTERN DEL DRET

Ordenament jurídic intern	Dret/ Eix
<p>Constitució espanyola (1978): cal tenir en compte, en relació amb el reconeixement internacional del dret, que l'article 10,2 de la <i>Constitución española</i> estableix que “<i>Las normas relativas a los Derechos fundamentales y a las libertades que la Constitución reconoce, se interpretarán de conformidad con la Declaración Universal de Derechos Humanos y los tratados y acuerdos internacionales sobre las mismas materias ratificados por España</i>”; l'article 96.1 CE estableix que “<i>Los tratados internacionales válidamente celebrados, una vez publicados oficialmente en España, formarán parte del ordenamiento interno</i>”.</p>	Ver / Jus / Rep / GarNoRep
<p>Estatut d'Autonomia de Catalunya (2006): cal esmentar de forma especial l'article 4.1 de l'Estatut que estableix: “<i>Els poders públics de Catalunya han de promoure el ple exercici de les llibertats i els drets que reconeixen aquest Estatut, la Constitució, la Unió Europea, la Declaració universal de drets humans, el Conveni europeu per a la protecció dels drets humans i els altres tractats i convenis internacionals subscrits per Espanya que reconeixen i garanteixen els drets i les llibertats fonamentals.</i> i l'article 54 de l'Estatut que estableix: “<i>1. La Generalitat i els altres poders públics han de vetllar pel coneixement i el manteniment de la memòria històrica de Catalunya com a patrimoni col·lectiu que testimonia la resistència i la lluita pels drets i les llibertats democràtiques. Amb aquesta finalitat, han d'adoptar les iniciatives institucionals necessàries per al reconeixement i la rehabilitació de tots els ciutadans que han patit persecució com a conseqüència de la defensa de la democràcia i l'autogovern de Catalunya. 2. La Generalitat ha de vetllar perquè la memòria històrica es converteixi en símbol permanent de la tolerància, de la dignitat dels valors democràtics, del rebuig dels totalitarismes i del reconeixement de totes les persones que han patit persecució a causa de llurs opcions personals, ideològiques o de consciència.</i>”</p>	Ver / Rep / GarNoRep
<p>Decret 80/1984, de 3 de març, de creació del Centre d'Història Contemporània de Catalunya (DOGC 425 – 13/04/1984)</p>	Ver / Rep /
<p>Llei del Parlament de Catalunya 10/2001, de 13 de juliol, d'arxius i gestió de documents (DOGC 3437 – 24/7/2001), que substitueix la Llei 6/1985 de 26 d'abril i que regula, entre d'altres, l'Arxiu Nacional de Catalunya, i l'accés i garanties d'accessibilitat; i Decret 110\1988, de 5 de maig, regulador de l'organització de la Xarxa d'Arxius Històrics Comarcals</p>	Ver / Rep /

Llei del Parlament de Catalunya 13/2007 de 31 d'octubre, del Memorial Democràtic (DOGC 6405 – 12/11/2007).	Ver / Rep /
Ley 52/2007, de 26 de diciembre, <i>por la que se reconocen y amplían derechos y se establecen medidas a favor de quienes padecieron persecución o violencia durante la guerra civil y la dictadura</i> (BOE 310 – 27/12/2007).	Ver / Rep /
Decret 288/2000, de 31 d'agost, pel qual s'estableixen els requisits per regular les indemnitzacions de les persones incloses en els supòsits previstos en la Llei 46/1977, de 15 d'octubre, d'Amnistia, i excloses dels beneficis de la disposició addicional divuitena dels pressupostos generals de l'Estat per als períodes 1990 i 1992 (DOGC 3221 – 07/09/2000).	Rep /
Llei 10/2001, de 13 de juliol, d'Arxius i Documents i decret 13/2008, sobre accés i valoració de documents.	Ver / Rep
Decret 330/2002, de 3 de desembre, pel qual es regulen les compensacions econòmiques de les persones menors de 65 anys el 31 de desembre de 2000 que van patir privació de llibertat i que es troben incloses en els supòsits previstos en la Llei 46/1977 (DOGC 3777 – 09/12/2002).	Rep /
Llei 24/2009, del 23 de desembre, del Síndic de Greuges (DOGC 5536 – 30/12/2009). Cal esmentar de forma especial l'article 4 que estableix: " <i>El Síndic de Greuges vetlla per la protecció i la defensa dels drets i les llibertats reconeguts per la Constitució, per l'Estatut i per les normes de desenvolupament corresponents, i per la protecció i la defensa dels drets dels infants i dels adolescents reconeguts per la Convenció de les Nacions Unides sobre els drets de l'infant i per la legislació sobre la infància i l'adolescència</i> ".	Ver /Rep / GarNoRep
Llei 10/2009, de 30 de juny, sobre la localització i identificació de les persones desaparegudes durant la Guerra Civil i la dictadura franquista, i la dignificació de les fosses comunes (DOGC 5417 –09/07/2009); i Decret 111/2010, de 31 d'agost, pel qual es desenvolupa reglamentàriament la Llei 10/2009, de 30 de juny (DOGC 5706 – 02/09/2010); Resolució IRP/4072/2010, de 15 de desembre, per la qual s'aproven els protocols d'aplicació a les actuacions previstes en la Llei 10/2009, de 30 de juny, sobre la localització i la identificació de les persones desaparegudes durant la Guerra Civil i la dictadura franquista, i la dignificació de les fosses comunes, i en el Decret 111/2010, de 31 d'agost, pel qual es desenvolupa reglamentàriament la Llei 10/2009, de 30 de juny (DOGC 5784 – 28/12/2010).	Ver / Rep /
Ordre IRP/91/2010, de 18 de febrer per la qual es crea la Xarxa d'Espais de Memòria Democràtica de Catalunya (DOGC 5576 –26/2/2010).	Ver / Rep /
Acord GOV/146/2015, de 8 de setembre, pel qual es proclama el dia 15 d'octubre de 2015 <i>Dia nacional en memòria de les víctimes de la guerra civil i les víctimes de la repressió de la dictadura franquista</i> (DOGC 6954 –10/9/2015); Acord GOV/130/2016, d'11 d'octubre, pel qual es declara el 15 d'octubre <i>Dia nacional en memòria de les víctimes de la Guerra Civil i les víctimes de la repressió de la dictadura franquista, dia permanent</i> (DOGC 7226 –14/10/2016).	Ver / Rep /

Resolució EXI/2948/2016, de 21 de desembre, per la qual es dóna publicitat a l'Acord marc de col·laboració entre els departaments d'Afers i Relacions Institucionals i Exteriors i Transparència, de Salut i de Justícia per a la identificació genètica de restes òssies de persones desaparegudes durant la Guerra Civil i el franquisme, i als acords de col·laboració específica subscrits per al seu desenvolupament (DOGC 7275 –28/12/2010). Aquesta normativa és complementada per la Resolució EXI/2948/2016, de 21 de desembre, per la qual es dóna publicitat a l'Acord marc de col·laboració entre els departaments d'Afers i Relacions Institucionals i Exteriors i Transparència, de Salut i de Justícia per a la identificació genètica de restes òssies de persones desaparegudes durant la Guerra Civil i el franquisme.

Ver / Rep /

Llei del Parlament de Catalunya 11/2017, del 4 de juliol, de reparació jurídica de les víctimes del franquisme (DOGC 7406 –6/7/2017)

Ver / Jus / Rep /

3. Identificació de les entitats, col·lectius o moviments socials que han treballat i treballen sobre aquest dret a Catalunya

Les entitats públiques principals que tenen com a missió alguna o algunes de les dimensions del dret abans analitzat són les següents:

- La Subdirecció de Memòria, Pau i Drets Humans de la Generalitat de Catalunya
- El Memorial Democràtic de la Generalitat de Catalunya
- L'Arxiu Nacional de Catalunya
- El Centre d'Història Contemporània de Catalunya
- El Museu Nacional de Catalunya

Així mateix cal destacar dos consorcis entre la Generalitat de Catalunya i diversos ajuntaments de les províncies de Girona i Tarragona, respectivament:

- El Consorci Memorial dels Espais de la Batalla de l'Ebre (COMEBE), que inclou des del 2001 una xarxa d'espais fins a 15 municipis de les comarques de la Ribera d'Ebre i la Terra Alta
- El Consorci del Museu Memorial de l'Exili (MUME), que inclou a més de la Generalitat de Catalunya i el Memorial Democràtic, l'Ajuntament de la Jonquera, el Consell Comarcal de l'Alt Empordà i la Universitat de Girona.

De forma complementària a aquests dos grans consorcis (organismes de caràcter públic adscrits a l'Administració de la Generalitat de Catalunya) molts ajuntaments de Catalunya han creat els seus propis espais de memòria, la majoria dels quals han sol·licitat ésser integrats dins la Xarxa d'Espais de Memòria sota responsabilitat i dinamització del Memorial Democràtic de la Generalitat de Catalunya (veure la distribució dels municipis a Catalunya i

els diferents Espais de Memòria sobre el territori a <http://memoria.gencat.cat/ca/que-fem/espais-de-memoria/xarxa-espais-memoria/>).

Alguns col·lectius van constituir entitats associatives ja durant la dictadura; d'altres s'han anat desenvolupant en el període transicional, apareixent moltes més a mida que s'aprovaven normatives que tractaven el dret objecte d'aquest Informe, segons l'anàlisi normativa realitzada anteriorment: des de la creació en clandestinitat de l'Amical de Mauthausen i altres camps l'any 1962 (acompanyant a deportats i familiars de deportats als Camps nazis, i recollint informació sistematitzada de víctimes de dels camps de concentració i/o extermini de l'alemanya nazi), o l'associació Catalana d'ex-Presos Polítics nascuda a principis de 1975 abans de la mort del dictador (organització principal impulsora de la creació d'un Memorial Democràtic des de principis del segle XXI, i que va culminar amb la creació de la institució Memorial Democràtic l'any 2007) o l'Associació Pro-memòria als Immolats per la Llibertat a Catalunya (que va promoure la creació del Monument Fraternitat als Afusellats al Camp de la Bota, homenatges a les víctimes afusellades incloent el President de la Generalitat Lluís Companys o l'anul·lació dels judicis franquistes), o l'Associació de Víctimes de la Repressió Franquista a Tarragona (que va promoure la dignificació de la fossa comuna del Cementiri de Tarragona on van ser inhumades 771 persones afusellades pel règim franquista), o l'Associació per a la Recuperació de la Memòria Històrica de Catalunya (qui amb conveni amb la Generalitat ha contribuït a la creació del Cens de persones desaparegudes de la Guerra Civil i la dictadura), o la Comissió de la Dignitat (qui va promoure el retorn dels documents espoliats a la Generalitat, ajuntaments, entitats i particulars, un acte de desgreuge de les autoritats alemanyes al President Company o l'anul·lació dels judicis franquistes a Catalunya), o l'associació Triangle Blau (que des de Figueres promou la memòria de la guerra civil, l'exili i la deportació), moltes altres associacions, entitats i col·lectius arreu de Catalunya fan aportacions significatives a la memòria històrica, individual i col·lectiva. Es detallen a continuació algunes de les entitats i associacions més significatives:

Amical de Catalunya d'antics guerrillers espanyols a França (AAGE – ADERFRE), Amical de Mauthausen i altres camps i de totes les víctimes del nazisme d'Espanya, Amics de Ravensbrück, Arxivers sense Fronteres (AsF), Associació Catalana d'Expressos Polítics del Franquisme, Associació d'Antics Militars de la República (AAMR), Associació de Familiars Represaliats pel Franquisme (AFRF), Associació de Perjudicats per l'Incautació del Govern Franquista (APIGF), Associació de víctimes de la Repressió Franquista a Tarragona-AVRFT, Associació d'Exinternats del Franquisme a Catalunya, Associació Historaulla, Associació Memòria i Història de Manresa, Associació Memorial Democràtic dels Treballadors de Seat, Associació per a la memòria històrica i democràtica del Baix Llobregat, Associació per la Recuperació de la Memòria Històrica de Catalunya (ARMHC), Associació per la recuperació de la memòria històrica -Exili Republicà, Associació Pro-Memòria als Immolats per la Llibertat a Catalunya, Association Fils et Filles de Républicains Espagnols et Enfants de l'Exile (FFREEE), Comissió Cívica per la Recuperació de la Memòria Històrica de Terrassa, Comissió de la Dignitat, Fundació Cipriano García - Arxiu Històric de CCOO de Catalunya, Fundació Museu Històric-Social de la MTM i MACOSA, No Jubilem la Memòria, Terra de Germanor, Triangle Blau, Lo Riu. Associació per l'Estudi del Patrimoni Arqueològic i Històric de les Terres de l'Ebre, Associació Catalana de Municipis i Comarques (ACMC),

Comissió de Memòria de l'Il·lustre Col·legi d'Advocats de Barcelona, CCOO de Catalunya, Confederació d'Associacions de Veïnals de Catalunya (CONFAVC), Confederació General del Treball de Catalunya (CGT), Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana, Federació d'Associacions de veïns i veïnes de Barcelona (FAVB), Federació de Municipis de Catalunya (FMC), Consell Nacional de Dones de Catalunya, Òmnium Cultural, Consell Nacional de la Joventut de Catalunya, Unió de Pagesos de Catalunya, Unió General de Treballadors de Catalunya (UGT), Fundació Francesc Ferrer i Guàrdia, entre d'altres.

4. Estat actual del reconeixement i de la implementació d'aquest dret a Catalunya

Com s'ha dit a l'inici, representa sempre un repte adaptat als contextos concrets la realització del dret a la veritat, la justícia, la reparació i les garanties de no repetició. En el cas de Catalunya i la resta de l'Estat, val a dir, el repte es redobla si es té en compte la complexitat d'abordar de forma consecutiva i acumulativa una guerra civil i una posterior i llarga dictadura. Aquesta complexitat, sens dubte, ha condicionat el procés transicional i les mesures de diferent abast per satisfer les diferents dimensions d'aquest dret. Abans d'analitzar-les es convenient feu una breu aproximació al context d'intervenció.

4.1. Context per a l'aplicació del dret

La guerra i la dictadura han deixat una forta empremta en persones, col·lectius i institucions d'aquest país; els seus efectes es despleguen encara en el present i, amb diversa intensitat, en al menys tres generacions diferents. Enguany fa més de 80 anys va iniciar-se una guerra civil provocada per l'alçament militar del 18 de juliol de l'any 1936. Es trencava així una àmplia transformació política, social i democràtica iniciada a partir de les eleccions municipals del 12 d'abril de 1931, que va portar un ampli reconeixement de llibertats individuals, col·lectives i institucionals que culminaren amb la redacció de l'Estatut de caire sobiranista aprovat a Catalunya l'any 1932, l'Estatut de Núria, i l'impuls d'un renovat Govern de la Generalitat de Catalunya.

Fem referència a la guerra civil espanyola (1936-1939) després d'un fallit cop d'estat militar, amb importants connexions internacionals en diversos sentits (bombardejos sistemàtics de la població civil per part de les aviacions alemanyes i italianes, d'una banda, o la presència a Espanya de membres de brigades internacionals de més de 50 països, per posar només dos exemples), amb més d'un milió de víctimes mortals de molt diverses procedències ideològiques, socials, culturals i territorials, centenars de milers de ferits, ingents danys materials en infraestructures i béns públics i privats, més de mig milió d'exiliats (a Europa, a Rússia, nord d'Àfrica o a molts països del continent americà, en especial Mèxic), mes de cent mil desapareguts, milers de víctimes en els camps de concentració francesos o en els camps de treball, concentració i/o extermini nazis, una implacable repressió interna durant una llarga dictadura militar, amb execucions extrajudicials, desaparicions forçades, tortures a gran escala, centenars de presons i camps d'internament, treballs forçats. Persones, famílies i pobles trencats per la violència.

La Guerra Civil va ser seguida d'una llarga dictadura politico-militar encapçalada pel General Francisco Franco que es va perllongar fins més enllà de la seva mort l'any 1975, fins a la recuperació formal de les llibertats democràtiques el 1977, l'aprovació de la Constitució espanyola l'any 1978 i la celebració de les primeres eleccions democràtiques al parlament de Catalunya després de la dictadura, l'any 1980.

El Memorial Democràtic de la Generalitat va fer públic el primer d'octubre de 2015 un acord de Junta de Govern en el que es reconeixien les aportacions de persones i col·lectius a l'assoliment de la democràcia, alhora que es detallava la violació sistemàtica de drets humans i llibertats fonamentals durant la dictadura:

“... Assassinats sistemàtics, desaparicions forçades, execucions “judicials” i extrajudicials, aplicació de la pena de mort contra els identificats com a enemics del règim, consells de guerra il·legals, il·legítims i injustos, inhumació de cossos en fosses comunes, camps de concentració, camps d'extermini i altres centres de privació de llibertat, mà d'obra captiva dedicada als treballs forçats, trasllat de restes humanes sense consentiment dels familiars al Valle de los Caídos, apropiació i saqueig de propietats, diners, documents i altres béns a particulars, entitats i organitzacions socials, ens municipals i locals, així com a la mateixa Generalitat de Catalunya, tortures, persecució de la llengua i la cultura catalanes, entre altres atacs contra els drets i les llibertats...”.

4.2. Elements de compliment efectiu del dret a Catalunya

Ja s'ha analitzat amb anterioritat les mesures legislatives i normatives adoptades a Catalunya que en diferents direccions s'orienten al compliment del dret objecte d'aquest Informe. Com s'analitzarà a continuació algunes d'aquestes mesures normatives representen iniciatives pioneres a l'estat espanyol, tot i que en molts casos es consideren tardanes i, a voltes, insuficients. No és possible aquí detallar totes les iniciatives institucionals i de la societat civil endegades per al compliment d'algunes dimensions del dret. Detallem a continuació els elements de compliment més significatius:

- Creació i manteniment de serveis d'atenció ciutadana a les persones que van patir represàlies i diverses formes de violència degudes a la Guerra Civil i a la dictadura franquista, així com als seus familiars, per part de la Subdirecció de Memòria, Pau i Drets Humans, que inclou indemnitzacions a expressos polítics, cerca de dades de persones desaparegudes, actuacions en fosses comunes (exhumacions i dignificacions), cerca documental, assessorament jurídic i assessorament històric.
- Lliurament solemne de diplomes de reconeixement institucional als qui van lluitar per la democràcia, les llibertats i l'autogovern de Catalunya, passant per això anys de la seva vida a les presons del franquisme
- Investigació, documentació i posada a disposició pública de veritats ocultes relacionades amb el conflicte bèl·lic i/o la repressió durant la dictadura per part del Memorial Democràtic de la Generalitat, l'Arxiu Nacional de Catalunya, o els arxius comarcals o locals, a partir del patrimoni material (arxius, documents, Xarxa d'Espais de Memòria, espais museïtzats, etc) o del patrimoni immaterial (Banc Audiovisual de Testimonis, amb vora 1000 entrevistes indexades i publicades), actes de difusió de recerques de memòria i/o història, etc). Cal destacar la identificació i descripció sistemàtica de persones sotmeses a procediments judicials militars de la dictadura del General Franco per part de l'Arxiu Nacional de Catalunya i el Memorial Democràtic (154.313 noms de persones processades de les quals 81.966 fan referència a represaliats del règim franquista); cal destacar també l'establiment d'un registre centralitzat amb el nombre i identitat de les víctimes dels diferents tipus de violacions als drets humans durant la Guerra Civil, anomenat "*El cost humà de la Guerra Civil*", per part del Centre d'Història Contemporània, Generalitat de Catalunya, (amb més de 44.000 registres identificant el nom, cognom, data de la mort i font documental acreditada), o el Centre d'Informació i Documentació/Memoteca del Memorial Democràtic, amb diversos registres de víctimes, entre les que destaca els Registres del *Spanish Refugee Aid* (amb vora 7500 persones exiliades registrades); o recuperació dels arxius d'expedients d'indemnitzacions estatals a expressos polítics amb privació de llibertat superior als 3 anys (més de 8.500 expedients i registres).
- Establiment de política pública d'arxius històrics orientats a l'organització, descripció i digitalització de documents (1 arxiu Nacional, 38 arxius comarcals, 137 arxius municipals, i 4 arxius de les Diputacions provincials) i creació de la Xarxa d'Arxius Històrics Comarcals de Catalunya.
- Promoció d'espais de memòria, commemoració i revelació de les víctimes, incloent reconeixement en espais públics, com l'homenatge amb identificació nominal de víctimes al Memorial de Les Camposines (La Fatarella), així com la Xarxa d'Espais de Memòria Democràtica de Catalunya, que està formada per un conjunt patrimonial d'espais, llocs, vestigis, itineraris, rutes i centres d'interpretació, que fan visibles al territori les marques del llegat del nostre passat, espais que revelen veritats ocultades i ocultes gràcies a la iniciativa dels organismes locals (ajuntaments, consells comarcals i consorcis) amb la col·laboració i el

Veritat

Veritat

suport de la Direcció General de Relacions Institucionals i amb el Parlament i del Memorial Democràtic

- Implementació de programes d'educació primària, secundària i superior que promouen la veritat i memòria històrica, incloent la divulgació dels nous continguts a tota la ciutadania mitjançant eines apropiades (exposicions, conferències, visites, tallers) i, especialment a la comunitat educativa en tots els seus nivells, des de primària a universitat, atenent a la temàtica que en cada cas resulta recomanada, adreçada a mestres, professors, investigadors, tècnics, estudiants, joves, famílies; establiment de xarxes d'entitats educatives de Catalunya i de la ciutat de Barcelona i el treballa coordinat al costat d'altres institucions nacionals i internacionals en el foment d'aquest coneixement; disseny de materials i eines didàctiques per acompanyar als recursos oferts ; creació de grups de recerca des de diferents disciplines com la història, la filosofia, l'art, l'educació en valors, la sociologia, la psicologia, el dret, entre unes altres.
- Organització, promoció i/o suport a actes educatius i/o escolars commemoratius o relacionats amb fets històrics rellevants, actes considerats pels estudiants com Dia Internacional de commemoració a les víctimes de l'Holocaust, actes de record als bombardejos contra la població civil, o commemoració dels exilis de la guerra civil, entre d'altres.
- Mapa de fosses de Catalunya i Cens de Persones Desaparegudes (Generalitat Catalunya) i recerques per a la determinació dels fets i la identificació de les víctimes (quasi 5000 persones desaparegudes enregistrades, quasi la meitat de les quals se'n disposa d'algun tipus de documentació).
- Programa d'identificació genètica (PIG) per part de la Generalitat, establiment de dues bases de dades genètiques entrecruades (de restes òssies de persones desaparegudes de la guerra civil i la dictadura i de familiars de persones desaparegudes de la guerra civil i la dictadura).
- Proposta del Memorial Democràtic al Govern de la Generalitat de creació d'una Comissió de la Veritat i Reconciliació a Catalunya (CVRC, 2015), com a mecanisme oficial d'esclariment de la veritat a Catalunya en compliment dels Informes de l'Organització de les Nacions Unides i dels instruments convencionals internacionals

- Retirada o reinterpretació de símbols franquistes, monuments públics d'exaltació feixista i d'altres elements a l'espai públic, realitzat per corporacions locals a partir del Cens de Simbologia Franquista elaborat pel Memorial Democràtic, conjuntament amb Universitats catalanes (UAB, UdG, URV i UdL).
- Senyalització, identificació d'un gran nombre de persones que van ser víctimes de la violència desfermada per la Guerra Civil a Catalunya i dignificació de grans fosses comunes de cementiris i altres espais de fosses comunes, per part de Generalitat de Catalunya i corporacions locals.
- Anul·lació dels procediments judicials militars de la dictadura del General Franco de la Auditoria de la IV Regió Militar a Catalunya, mitjançant Llei del Parlament de Catalunya 11/2017, del 4 de juliol (abril de 1938 a desembre de 1978; 66.617 persones sotmeses a processos anul·lats, actualitzat a data 1 de juny de 2018).

Justícia

- Recollida i identificació de restes òssies en el territori de Catalunya, i disposicions de mitjans, pressupostos, protocols d'actuació per a les exhumacions (més de 50 actuacions en fosses identificades i quasi 200 individus identificats).
- Procediment judicial Rollo núm. 632/2012/Causa: *diligencias indeterminadas* 71/12) davant el Jutjat de Instrucció Núm. 28 Barcelona (Altra Itàlia i Col·legi de l'Advocacia de Barcelona i altres), sobre bombardeigs sistemàtics contra la població civil de la ciutat de Barcelona.
- Procediment judicial núm 4591-10, causa instruïda per la jutgessa Dña. María Servini De Cubría, al *Juzgado Nacional en lo Criminal y Correccional Federal* nº1 de la República Argentina (Buenos Aires) en aplicació del principi de justícia universal i dret internacional relacionats amb els crims de la guerra civil i la dictadura del General Francisco Franco (1936 to 1977).

- Programa de reparació econòmica a les víctimes del franquisme i les persones que van patir privació de llibertat per motius polítics a causa d'aquest règim dictatorial (aquells que van sofrir persecució per defensar les llibertats i la democràcia, així com l'idioma, la cultura i l'autogovern de Catalunya), del que s'han beneficiat milers de ciutadans. S'han presentat prop de 40.000 sol·licituds d'indemnització i s'han estimat sobre el 57%, sent l'import mitjà de les indemnitzacions atorgades la quantitat de 2.322,76 €.
- Actes de reconeixement, desgreuge i homenatge a les víctimes i les seves famílies per part de diferents organismes de la Generalitat de Catalunya, Institucions supramunicipals com les Diputacions de Barcelona, Girona, Lleida i Tarragona, així com promoguts per diverses organitzacions de la societat civil abans esmentades (en especial a partir del 2005). Cal destacar l'acte de desgreuge per part dels cònsols d'Alemanya i França a Barcelona, *Christine Gläser* i *Pascal Brice*, respectivament, al Palau de la Generalitat al qui va ser president de Catalunya, Lluís Companys, entregat durant la Segona Guerra Mundial, des de la França ocupada, a les autoritats de la dictadura franquista espanyola sense respectar el dret internacional d'extradicions (29 de setembre de 2008); cal destacar també els actes d'homenatge, reparació simbòlica i reconeixement a les víctimes dels bombardeigs sistemàtics contra la població civil catalana (sobre més de 140 poblacions de Catalunya, en els quals van perdre la vida més de 5.500 persones, i es van causar milers de ferits i es va produir la destrucció total o parcial de cases i infraestructures), actes celebrats a nombrosos ajuntaments de Catalunya (anys 2008, 2009, 2012 i 2013), entre molts d'altres.
- Retorn dels documents de la Generalitat Republicana i retorn (parcial) d'altres documents públics de la Generalitat, d'Ajuntaments, organitzacions i particulars confiscats per la Guerra Civil i traslladats a l'Arxiu de Salamanca: desenvolupament i execució de la Llei 21/2005, de 17 de novembre, de restitució a la Generalitat de Catalunya dels documents confiscats amb motiu de la Guerra Civil custodiats en l'Arxiu General de la Guerra Civil Espanyola i de creació del Centre Documental de la Memòria Històrica (publicada al «BOE» núm. 276, de 18 de

Reparació

<p>novembre de 2005): digitalització de vora 1.500.000 imatges i recuperació de vora 1500 caixes de documentació textual.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Celebració d'Audiències Memorials, actes de reparació simbòlica, reconeixement a les víctimes i coneixement de veritats ocultes i ocultades a diversos municipis de Catalunya, impulsats pel Memorial Democràtic i la Diputació de Barcelona (2015, Monistrol de Montserrat i 2018, Sant Boi de Llobregat i Sant Joan de Vilatorrada). - Dia nacional en memòria de les víctimes de la guerra civil i la dictadura Franquista, presidit pel President i el Govern de la Generalitat al Palau de la Generalitat (15 d'octubre de 2015) 	
<ul style="list-style-type: none"> - En el marc dels programes educatius institucionals i treball amb les noves generacions per evitar que es tornin a repetir fets històrics relacionats amb la guerra i/o la dictadura, creació del Premi de Recerca en Memòria Democràtica del Memorial Democràtic de la Generalitat de Catalunya, que distingeix els millors treballs de recerca en memòria històrica duts a terme per estudiants de batxillerat - Actes, difusió i coneixement amb fets relacionats amb la transició de la dictadura a la democràcia, essent un exemple el projecte global "Catalunya en transició", amb un seminari internacional, exposició, materials pedagògics i d'altres materials orientats a evitar la repetició dels fets històrics recents. 	<p>Garanties de no repetició</p>

4.3. Mancances detectades

Per tal d'avaluar sintèticament les principals mancances detectades en l'efectivitat del dret cal tenir en compte la major complexitat que suposa enfrontar abusos del passat acumulatius i consecutius d'un conflicte bèl·lic (presentat com a conflicte civil intern, però amb nombroses connexions internacionals que enllacen també amb la posterior Segona Guerra Mundial) seguit d'una llarga dictadura. A això cal afegir la timidesa, escassetat, fragmentació i tardança de les polítiques públiques de veritat, justícia, reparació i garanties de no repetició adoptades en democràcia.

Les principals mancances detectades en l'efectivitat del dret tenen a veure amb les àrees de la veritat i la justícia, tant a Espanya en general, com a Catalunya en particular. Val a dir que moltes d'aquestes entren dins del marc constitucional de competència exclusiva de l'Estat Espanyol.

Tot i els esforços i dedicació de les institucions catalanes (autonòmiques, supramunicipals i municipals) es pot considerar que les principals mancances en la vessant del **dret a la veritat** es centren en la manca d'un mecanisme institucional d'esclariment de la veritat de caràcter independent sobre els fets de la guerra civil i la dictadura, i la seva afectació sobre víctimes amb noms i cognoms establerts de forma sistemàtica, rigorosa i institucional, d'abast a tota Catalunya, tot recollint totes les modalitats d'atacs als drets humans fonamentals durant el període 1936 a 1978 (atacs contra la vida, contra la integritat física i

moral, contra la llibertat de reunió, contra la llibertat d'expressió, contra la propietat, etc, incloent, assassinats, execucions extrajudicials, desaparicions forçades, bombardeigs sistemàtics contra població civil, empresonaments polítics, deportacions, camps de concentració, treballs forçats, detencions arbitràries, tortures, diferents formes de repressió contra les persones i els col·lectius (incloent contra les dones, contra la llengua i la cultura catalanes, entre d'altres), nens robats, depuracions a funcionaris, professionals i altres oficis, participació d'empreses i organitzacions en la violència i la repressió, com s'ha fet en d'altres experiències similars en territoris a l'interior dels estats o territoris regionals d'altres estats del món. En aquest marc cal reconèixer totes les víctimes de la dictadura franquista, en totes les seves modalitats violentes i repressives; cal també reconèixer les víctimes de la Guerra Civil espanyola, especialment en el territori de Catalunya i sigui quin sigui el seu origen o nacionalitat (procedent de Catalunya, de la resta d'Espanya o dels més de 50 països de procedència), incloent les més de 8.000 víctimes de la violència revolucionària a Catalunya (la majoria de les quals van ser reconegudes per la dictadura franquista i, en molts casos, apropiades indegudament pel règim dictatorial –els reconeguts i anomenats “*caídos por Dios y por España*”-, però insuficientment conegudes i reconegudes pel sistema democràtic), incloent també les víctimes d'ambdós exèrcits i bàndols en els fronts de guerra i la rereguarda (incloent els bombardeigs aeris i navals sistemàtics contra la població civil allunyada del front de guerra per part de l'aviació franquista, alemanya, italiana i, en el seu cas, l'aviació republicana).

D'altra banda encara hi ha molts familiars de víctimes a Catalunya que segueixen cercant les restes humanes dels seus familiars desapareguts, molts d'ells encara inhumats a antigues zones de conflicte bèl·lic, a fosses comunes identificades o per identificar o d'altres indrets del territori de Catalunya. Segons el dret internacional la desaparició –especialment en el marc d'un conflicte bèl·lic o una dictadura militar- pot ésser considerada un delictes continuat de tortura en relació als familiars que no aconsegueixen tancar el dol amb la dignificació de les restes humanes identificades, exhumades i novament inhumades segons els diversos costums culturals de les víctimes.

Per altra banda, tot i que en els arxius catalans nacionals, comarcals i/o locals hi ha una apertura i disponibilitat sobre documents d'arxiu d'interès per conèixer la veritat històrica del succeït cal millorar la interconnexió i es possibilitats d'accés a la informació i documentació des de qualsevol indret del territori. La manca principal en aquest àmbit però, prové de la manca d'accessibilitat a arxius i documents d'arxius de caràcter estatal –militar i/o civil- que disposen de documentació sobre la guerra civil i la dictadura a Catalunya: calen acords marc entre l'Estat espanyol i Catalunya per tal de permetre l'accessibilitat als familiars, investigadors i públic en general.

Una manca central de l'efectivitat del dret en la seva vessant del **dret a la justícia** és la manca d'investigació judicial de la majoria dels responsables de crims produïts a Catalunya entre l'any 1937 i 1978: tot i que l'administració de justícia en l'àmbit penal és una competència de l'Estat espanyol, tot i existint una resolució del Tribunal Suprem de l'any 2012 que aparentment impediria la investigació de violacions de drets humans, (crims de drets internacional humanitari i d'altres abusos greus tot i desconeixent els estàndards internacionals d'imprescriptibilitat de crims contra la humanitat, i altres criteris diferenciats de

prescripció de les desaparicions forçades), i tot i que s'empara en la Llei d'Amnistia de l'any 1977, la mateixa llei preveu la mesura de l'indult després d'haver estat rigorosament investigats els fets i els seus responsables amb la finalitat de determinar si els són aplicables els supòsits d'indult previstos en la legislació estatal (això inclou tot els crims anteriorment relacionats i també els crims referents als coneguts com a "nens robats", amb escassíssims processos endegats). Cal destacar aquí la negativa de col·laboració generalitzada, també de l'administració de justícia i òrgans judicials penals a Catalunya, d'òrgans jurisdiccionals amb la investigació i instrucció de la coneguda com la "querella argentina" que, com s'ha posat de manifest anteriorment, investiga de conformitat amb el principi de justícia universal els crims de la guerra civil i el franquisme.

De forma complementària es detecten mancances en l'eix reparatori institucional, tant material com simbòlic. Manca determinació i lideratge institucional en el reconeixement i la reparació simbòlica i inclusiva a les víctimes mitjançant actes solemnes celebrats a l'efecte pel Govern i/o el Parlament de la Generalitat de Catalunya en el marc de la normativa catalana vigent, com ara el dia Nacional en Memòria de les víctimes de la Guerra Civil i la dictadura franquista. D'altra banda, manca una política sostinguda amb dotació pressupostària per part dels Ajuntaments –amb el recolzament de les institucions supramunicipals con les Diputacions Provincials o la Generalitat de Catalunya- per a procedir a la retirada (o reinterpretació rigorosa amb context històric) de la simbologia franquista i altra simbologia o monuments que exalting el General Franco, o la victòria i/o derrota amb termes humiliants, o l'exaltació de la dictadura franquista. Cal també arribar a acords amb l'Estat espanyol per a la restitució de documents i arxius de la Generalitat de Catalunya, dels municipis, institucions, organitzacions i particulars dels documents infatuats per les forces militars franquistes, així com també els bitllets i moneda republicana infatuada per aquestes mateixes forces. Cal també arribar a acords amb l'Estat espanyol per a la identificació i el lliurament amb dignitat de les restes humanes de persones inhumades al Valle de los Caídos contra la voluntat de les seves famílies.

5. Mesures proposades per tal d'assolir l'efectivitat del dret i recomanacions per tal de fer un seguiment sobre l'acompliment de les mesures proposades

Mesures proposades per l'efectivitat del dret	Recomanacions de seguiment sobre l'acompliment del dret
<p>1. Plantejament, programació i aprovació (pel Parlament de Catalunya o el Govern de la Generalitat) d'un mecanisme oficial i independent d'esclariment de la veritat a Catalunya, en compliment dels Informes de l'Organització de les Nacions Unides i dels instruments convencionals internacionals</p>	<p>a) Establiment d'una comissió al Parlament de Catalunya per al seguiment del mecanisme independent; Establiment d'una unitat específica, amb dotació pressupostària, a la Sindicatura de Greuges.</p>

2. **Dotació pressupostària específica de la Generalitat de Catalunya, les Diputacions Provincials i els Ajuntaments per a la celebració d'Audiències Memorials a diversos municipis de Catalunya, mentre no s'estableix el mecanisme independent d'esclariment de la veritat.**
 3. **Celebració anual amb la màxima solemnitat institucional del Dia nacional en memòria de les víctimes de la guerra civil i la dictadura Franquista, segons l'establert mitjançant Acord de Govern ACORD GOV/130/2016, d'11 d'octubre.**
 4. **Creació i manteniment d'una base de dades única i universal a Catalunya que permetés la interconnexió del patrimoni material (especialment arxius i documents prèviament digitalitzats) i del patrimoni immaterial (Banc Audiovisual de Testimonis i d'altres registres audiovisuals), per a la localització d'arxius en el territori de Catalunya i consulta online d'arxius**
 5. **Establiment d'una comissió permanent bilateral governamental transversal entre l'Estat espanyol i Catalunya que permetés arribar a acords globals i sectorials sobre l'efectivitat del dret a la veritat, la justícia, la reparació i les garanties de no repetició: per exemple sobre la recuperació total dels arxius, documents, diners i patrimoni espoliats durant la guerra civil i la dictadura franquista; o d'un treball conjunt amb el Relator Especial de l'ONU sobre veritat, justícia, reparació i garanties de no repetició en relació amb l'assessorament en dret comparat sobre l'aplicació dels estàndards internacionals**
- b) Establiment d'una comissió al Parlament de Catalunya / Establiment d'una unitat específica a la Sindicatura de Greuges.
 - c) Seguiment per part de la Sindicatura de Greuges que garanteixi la implicació i participació de totes les institucions, així com d'entitats memorials i víctimes i familiars de víctimes, de forma inclusiva i transversal, considerant tot el territori de Catalunya.
 - d) Seguiment per part d'una unitat de l'Arxiu Nacional de Catalunya i d'una unitat del Memorial Democràtic de la Generalitat de Catalunya
 - e) Comissió de seguiment al Congrés dels Diputats i Comissió de seguiment sobre veritat, justícia, reparació i garanties de no repetició al Parlament de Catalunya

d'imprescribilitat de crims contra la humanitat i/o de guerra o l'aplicació de la llei d'amnistia d'acord amb els dits estàndards amb ple respecte al principi de legalitat i garanties processals, així com la col·laboració amb processos judicials nacionals i internacionals d'investigació de crims de la guerra civil o la dictadura; o, la negociació i realització de dotació de fons per a l'extensió del Programa d'identificació genètica (PIG) per part de la Generalitat, així com la recollida, identificació i retorn de restes òssies de persones desaparegudes de la guerra civil i la dictadura a Catalunya (algunes procedents de Catalunya, de la resta de l'Estat espanyol i/o de diverses procedències nacionals estrangeres).

6. **Promoció, inversió i entrellaçat global dels espais de memòria a Catalunya, facilitar el seu coneixement universal, en especial a les persones grans i els estudiants, tant a nivell nacional com internacional.**

7. **Dotació pressupostària específica destinada a les corporacions locals (prèvia determinació, projecte tècnic i pressupost) per a la retirada o reinterpretació de símbols franquistes, monuments públics d'exaltació feixista i d'altres elements a l'espai públic.**

f) **Comissió de Seguiment sobre veritat, justícia, reparació i garanties de no repetició al Parlament de Catalunya al Parlament de Catalunya**

g) **Comissió de Seguiment sobre veritat, justícia, reparació i garanties de no repetició al Parlament de Catalunya al Parlament de Catalunya**